

СУЧАСНАЕ СТАНОВІШЧА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ. БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК СРОДАК І ФАКТАР ЗАХАВАННЯ НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ

Найдзёнава Валерыя, Рэспубліка Беларусь
Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт
Беларусь, Мінск

Навуковы кансультант – м.ф.н., старшы выкладчык Носік А.А.

Анатацыя. Складаная моўная сітуацыя на тэрыторыі Беларусі. Роля мовы ў захаванні і развіцці культурнай і духоўнай спадчыны краіны.

Ключавыя словы: моўная глабалізацыя, суверэнітэт Беларусі, канкурэнцыя, перапіс насельніцтва 2009 года, класіфікацыя ЮНЭСКА, дыялекты, культура.

Сучаснае становішча беларускай мовы

Мы жывем у эпоху глабалізацыі, калі межы паміж народамі і культурамі паступова сціраюцца. Глабалізацыя азначае ўзнікненне гібрыднай сусветнай культуры і змешванне нацыянальных традыцый, а таксама яна адбываецца на нацыянальных мовах. Англамоўны ўплыў адчуваюць цяпер амаль усе краіны – гэта агульная тэндэнцыя, якая ахапіла сусвет. Глабалізацыя – гэта не толькі ўплыў англійскай мовы. Праблемы моўнай глабалізацыі існуюць з тых часоў, як з'явіліся мовы, паколькі мовы ўздзейнічаюць адна на адну праз кантакты носбітаў моў або праз кантакты культур. Канкурэнцыя паміж мовамі падобная на ўзаемадзеянне арганізмаў адзін з адным у барацьбе за выжыванне.

У Беларусі складваецца складаная моўная сітуацыя. Рэалізаваўшы сваё права на незалежнасць (Канстытуцыя, прынятая 15 сакавіка 1994 года), Рэспубліка Беларусь пачала будаўніцтва суверэннай дзяржавы, правядзенне самастойнай знешняй палітыкі, накіраванай на ўмацаванне незалежнасці, уключэнне ў агульнаеўрапейскія працэсы, актывізацыю супрацоўніцтва з суседнімі краінамі і сусветнымі дзяржавамі. Паводле Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь дзяржаўнымі мовамі з'яўляюцца беларуская і руская.

Літаратурная форма беларускай мовы развілася толькі да пачатку ХХ стагоддзя ў вострай канкурэнцыі з рускай, польскай і пад іх моцным уплывам. Станаўленне адбывалася галоўным чынам на базе публікацый беларускіх пісьменнікаў і карэспандэнтаў газеты «Наша Ніва». Беларусь стала ледзь не адзінай постсавецкай краінай, якая захавала рускую мову ў якасці дзяржаўнай.

Пасля надання рускай мове статусу дзяржаўнай, яна стала выцясняць беларускую мову з усіх сфер грамадскага жыцця ў Беларусі: ад адукацыі і СМІ да выкарыстання ў афіцыйным справаходстве. На рускай мове выдаецца значны аб'ём мастацкай, навуковай, тэхнічнай і папулярнай літаратуры, што робіць яе больш моцным канкурэнтам у адносінах да беларускай мовы (беларускамоўныя выданні – мастацкая і навуковая літаратура – выдаюцца тыражом 300-1200 экзэмпляраў, з прычыны чаго яна становіцца больш дарагой і менш даступнай). Усё большая міждзяржаўная інтэграцыя зусім не спрыяе інтэнсіфікацыі

выкарыстання беларускай мовы, у выніку ЮНЭСКА нават уключыла беларускую мову ў Чырвоную кнігу моў.

Ужо шмат гадоў Беларусь з'яўляецца незалежнай дзяржавай, і нішто не перашкаджае беларусам цалкам перайсці на сваю мову. Цяпер над намі няма ні «Мікалая крывавага», ні «бацькі ўсіх народаў». Але людзі працягваюць размаўляць або на вясковым дыялекце, больш бліжнім да рускага, або проста на рускай мове. Як паказаў перапіс насельніцтва 2009 года, большая частка насельніцтва Беларусі (70%) аддае перавагу мець зносіны на рускай мове – на ёй размаўляюць 96% рускіх, 88% украінцаў, 70% беларусаў і 51% палякаў, якія пражываюць у Беларусі.

Беларуская мова як сродак і фактар захавання нацыянальнай культуры

Разнастайнасць моў ўяўляе сабой адлюстраванне разнастайнасці сусветных культур. Са смерцю любой мовы памірае цэлая культура, наколькі б малалікім ні быў народ, які размаўляе на гэтай мове. Усе тыя веды, якія былі назапашаны культурай, звязанай з канкрэтнай мовай, незваротна губляюцца з яе згасаннем. У гэтым сэнсе, кожная мёртвая мова робіць культуру чалавецтва ў цэлым больш беднай і аднастайнай. Як заўважыў М.І.Жынкін, мова – складовая частка культуры і яе прылада, гэта рэчаіснасць нашага духу, аблічча культуры. Яна выказвае ў аголеным выглядзе спецыфічныя рысы нацыянальнай ментальнасці. Зараз бяспрэчны факт, што ўжыванне роднай мовы з'яўляецца базай умовай захавання і трансляцыі нацыянальнай культуры, яе асаблівасцяў, таму што многія кампаненты гэтай культуры (вусная народная творчасць, народная песня, нацыянальная літаратура, тэатр) існуюць дзякуючы яе функцыянаванню.

Мова любога народа – найбольш эфектыўны сродак захавання і развіцця яго культурнай і духоўнай спадчыны. Зразумела, што не будзе мовы – не будзе краіны, не будзе дзяржавы, не будзе народа. Усё гэта кажа аб вялікай ролі мовы ў захаванні культуры. Нацыя моцная толькі тады, калі захоўвае і шануе традыцыі, памятае сваю гісторыю, любіць сваю Радзіму і беражэ сваю мову.

Рэспубліка Беларусь мае багатую культурную і духоўную спадчыну. Яна фармавалася на працягу стагоддзяў і перадавалася з пакалення ў пакаленне. Нягледзячы на разбуральныя войны, стыхійныя бедствы, грамадства прымнажала дасягненні продкаў, развівала навуку, літаратуру, мастацтва, павышала свой культурна-адукацыйны і прафесійны ўзровень. Сукупнасць матэрыяльных і духоўных дабротаў, створаных грамадствам, і складае нацыянальнае багацце. Мова дае магчымасць фарміравання спецыфічных народных рыс, асаблівасцяў менталітэту. Яна з'яўляецца самым трывалым «цэмантам», што звязвае нас з гістарычным мінулым, з'яўляецца найважнейшай, найбагацей і наймацнейшай сувяззю, якая аб'ядноўвае сучаснасць і мінулае, пакаленні продкаў і будучыя пакаленні ў адзінае цэлае.

Прайшоўшы вельмі складаны і супярэчлівы шлях, беларуская мова застаецца жывой і ў сучасных рэаліях. Насельніцтва нашай краіны ганарыцца сваёй роднай мовай, але размаўляюць на ёй нямногія. Менавіта па гэтай прычыне беларуская мова размешчана ў атласе моў ЮНЭСКА: сусветная грамадскасць

лічыць, што наша мова знаходзіцца на пачатковай стадыі вымірання. Разам з тым, паводле меладычнасці гучання яна прызнана другой пасля італьянскай мовы.

Магчыма, для кагосьці будзе адкрыццём, што беларуская мова сапраўды вельмі багатая. Калі ў літаратурнай мове налічваецца каля 250 – 500 тысяч слоў, то ў дыялектнай – каля двух мільёнаў. Важным складнікам беларускай мовы з’яўляюцца дыялекты і лакальныя гаворкі. Цікавы той факт, што часам навукоўцы фіксуюць дыялектныя адрозненні не толькі суседніх вёсак, але і нават гаворкі розных канцоў адной вёскі. Беларускія дыялекты адрозніваюцца вымаўленнем вызначаных тыпаў літар. Аднак адзінства і цэласнасць нацыянальнай мовы гэтыя дыялекты не парушаюць. Наша нацыянальная мова напоўнена мноствам эпітэтаў і характарыстык. Гэта духоўны набытак нашага народа, які жыве ўнутры кожнага з нас. Мабыць, няма ні аднаго беларускага пісьменніка, які не выказаў бы свайго зачаравання роднай мовай. Вялікую ролю ў фармаванні беларускай літаратурнай мовы адыгралі Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч і многія іншыя пісьменнікі Беларусі розных пакаленняў. Гэтымі аўтарамі было сказана мноства шчырых слоў пра прыгажосць і багацце беларускай мовы.

Беларуская мова захавала ў сабе мноства славянскіх элементаў і таму справядліва лічыцца ключом да разумення іншых славянскіх хмоў. У ёй ёсць велізарная колькасць слоў, якія нельга перакласці даслоўна. У гэтым і складаецца яе ўнікальнасць, непаўторнасць і сэнс існавання.

Літаратура

1. Аль М.А. Мова ў эпоху глабалізацыі // Навуковы форум: Філалогія, мастацтвазнаўства і культуралогія: зб. арт. па матэрыялах XIV міжнар. навук.-практ. канф. – № 3 – М., Выд. «МЦНО», 2018. – С. 66-74.
2. Філіпаў М. Гульні інтэграцыі: Беларусь і Расія ў пошуках адзін аднаго // недатыкальны запас. – 2007 – № 1
3. Endangered languages: the full list (англ.), The Guardian (15 April 2011).
4. Афіцыйны сайт Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу: <http://www.belstat.gov.by>. – Дата звароту 19.09 2013.

**THE CURRENT SITUATION OF THE BELARUSIAN LANGUAGE.
BELARUSIAN LANGUAGE AS A MEANS AND FACTOR OF
PRESERVATION OF NATIONAL CULTURE**

Naidenova Valeria, Belarus

Belarusian State Medical University

Belarus, Minsk

Scientific supervisor – Ph.D., Senior Lecturer Nosik A.A.

Abstract. The difficult language situation in Belarus. The role of language in the preservation and development of the cultural and spiritual heritage of the country.

Keywords: linguistic globalization, sovereignty of Belarus, competition, census of 2009, UNESCO classification, dialects, culture.